

Ochrana spotřebitele v evropském mezinárodním právu soukromém

Radka Chlebcová

Ochrana spotřebitele, která byla ještě před 30 lety téměř neznámým pojmem, se v posledních letech stává klíčovou právní oblastí. Intenzivně se jí věnuje především Evropská unie, která přijala v oblasti ochrany spotřebitele především směrnice, v některých případech i nařízení a mezinárodní úmluvy. Z pohledu mezinárodního práva soukromého je důležitá kolizněprávní ochrana spotřebitele zakotvená v Úmluvě o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, v některých směrnících a dále procesněprávní ochrana spotřebitele. Jejím pramenem je bruselské nařízení.

1. Představení vývoje ochrany spotřebitele na úrovni ES

Zakládající smlouvy Evropských společenství původně se spotřebitelskou dimenzí vůbec nepočítaly. Smlouva o založení Evropských společenství (dále jen „SES“) obsahuje pravidla pro výrobu, obchod, distribuci, ale nikoli pro spotřebu zboží. Spotřebitel byl od počátku vnímán jako pasivní předmět trhu. Vytvořením společného, respektive vnitřního trhu, se potřeba ochrany spotřebitele projevuje stále naléhavěji. Jedním z důvodů bylo vytvoření jednotných podmínek a odstranění překážek vnitřního trhu, kdy právě požadavek volného pohybu zboží vede k harmonizaci pravidel jednotlivých členských států týkajících se tvorby jednotného trhu a shodných podmínek na něm. Jiným hybným prostředkem je požadavek kvality života. V zájmu tohoto cíle je potřeba vytvořit standardní podmínky pro technickou, hygienickou a bezpečnostní ochranu spotřebitele.

V roce **1975** vytvořila Komise první Akční program k ochraně spotřebitele a sestavila **katalog práv spotřebitele** obsahující 5 základních práv spotřebitele:

- Právo na ochranu zdraví a bezpečnosti
- Právo na ochranu hospodářských zájmů
- Právo na náhradu utrpěné škody
- Právo na informace a vzdělání
- Právo na řádný proces

1. 1. Pravomoc Společenství

V souladu s čl. 3/1 písm. t) SES patří příspěvek k posílení ochrany spotřebitele k jednomu z úkolů Společenství. Základním ustanovením věnujícím se ochraně spotřebitele je čl. 153 SES. Toto ustanovení je koncipováno podobně jako v oblasti kultury či ochrany životního prostředí – jedná se o tzv. předpis *průřezového charakteru*. To znamená, že při stanovení a provádění jiných politik Společenství, včetně přijímání a provádění opatření v těchto oblastech, je zapotřebí přihlížet k ochraně spotřebitele.

Zejména na základě odstavce 3 až 5 č. 153 SES má Společenství relativně rozsáhlé pravomoci. Může vydávat opatření ve prospěch ochrany spotřebitele i v rámci harmonizace práva ve smyslu čl. 95. Při této činnosti musí dbát požadavku vysoké úrovně ochrany spotřebitele (čl. 95/3 SES).

Právo Evropských společenství obsahuje i celou řadu dalších konkrétních pravomocí, které zmocňují Společenství k ochraně spotřebitele (například v oblasti zemědělské politiky, v právu ochrany zdraví atd.) V čl. 293 SES se předvídá uzavření mezinárodních smluv k ochraně osob. Právě na základě tohoto ustanovení byla přijata Bruselská úmluva.

Čl. 153 odst. 5 SES obsahuje tzv. *klauzuli posílené ochrany*. Nebrání členským státům zachovávat či zavádět přísnější opatření na ochranu spotřebitele. Jedinou podmínkou takových opatření je jejich slučitelnost se SES. Na dodržování tohoto požadavku dohlíží Komise, kterou státy musí o vlastních vydaných opatřeních informovat. Posílená ochrana legitimuje mimo jiné státy k vydávání opatření odůvodněných důležitými požadavky ve smyslu čl. 30 SES nebo kategorických požadavků ve smyslu judikatury *Cassis de Dijon*.

Právě rozdílná úroveň ochrany spotřebitele v jednotlivých státech EU vede k nutnosti vytvořit soubor kolizních norem, které by jednotným způsobem určily právo rozhodné pro závazkové právní vztahy.

2. Římská úmluva

Úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (dále jen „Římská úmluva, nebo ŘÚ“) obsahuje v čl. 5 speciální kolizní normy pro určité typy spotřebitelských smluv. Cílem těchto ustanovení je ochrana slabší strany smlouvy - spotřebitele. Čl. 5 má spotřebiteli zajistit, aby se za splnění určitých podmínek mohl spolehnout na právo, které zná nejlépe. Čl. 5 reguluje tuto ochranu jak v situaci, kdy bylo zvoleno právo mimoevropského státu, tak i v situaci, kdy strany právo nezvolily:

- Volba práva uskutečněná podle čl. 3 ŘÚ nesmí zbavovat spotřebitele ochrany, kterou mu poskytují imperativní ustanovení práva země, v níž má spotřebitel obvyklé bydliště.

- V případě neexistence volby rozhodného práva dle čl. 3 se právem rozhodným stává právo země, v níž má spotřebitel obvyklé bydliště.

Základním problémem čl. 5 ŘÚ je vymezení smlouvy jako smlouvy spotřebitelské a tedy i vymezení pojmu „spotřebitel“.

2. 1. Pojem spotřebitele

Ačkoli se setkáme s různými definicemi spotřebitele, dá se říci, že za spotřebitele je napříč právními řády považována:

- Fyzická osoba
- Konečný příjemce zboží
- Kupuje zboží k osobním nebo převážně osobním účelům

2. 2. Pojem mezinárodní spotřebitelské smlouvy dle ŘÚ

Je nutné zdůraznit, že neexistuje jednotný pojem mezinárodní spotřebitelské smlouvy. Jednotlivé státy a dokonce i smlouvy uzavřené mezi státy Společenství definují pojem spotřebitelské smlouvy odlišně. Proto je u každé normy nutné zkoumat, zda smlouva, kterou objektivně uzavřela osoba v postavení spotřebitele, splňuje požadavky kladené na spotřebitelskou smlouvu dle konkrétní normy. Znamená to, že i když jste objektivně spotřebitelem, nemusíte spadat do aplikačního rozsahu mezinárodních smluv, směrnic či nařízení a splňovat podmínky pro zajištění ochrany, kterou tyto normy nabízejí.

ŘÚ používá troj-prvkovou definici spotřebitelské smlouvy. Pouze při naplnění všech těchto požadavků se jedná o spotřebitelskou smlouvu ve smyslu ŘÚ a spotřebiteli byl zajištěn minimální standart ochrany práva jeho obvyklého pobytu.

1. Typ smlouvy
2. Účel, za němž byla smlouva uzavřena
3. Způsob uzavření této smlouvy (čl. 5 odst. 2 ŘÚ)

Pokud některý z těchto požadavků není naplněn, nejedná se o spotřebitelskou smlouvu ve smyslu čl. 5. Právo rozhodné by se pak muselo určit v souladu s čl. 3 a 4 ŘÚ.

Ad. 1) Typ smlouvy

Smlouvy, jejichž předmětem je **dodání zboží nebo poskytnutí služeb**, přičemž dodání služeb nesmí probíhat zcela mimo stát obvyklého pobytu spotřebitele. Jestliže si spotřebitel objedná službu zcela mimo stát svého obvyklého pobytu, může jen stěží očekávat, že bude chráněn právem ES. Takové smlouvy vykazují mnohem užší spojení se státem sídla prodávajícího, a proto se bude bez dalšího aplikovat jeho právo (čl. 5 odst. 4).

Výslovně **vyloučené** jsou:

- Přepravní smlouvy
- Smlouvy o poskytování služeb, pokud mají být služby poskytnuty výlučně v zemi odlišné od země obvyklého bydliště spotřebitele
- Pracovní smlouvy (i když je to jistý typ smlouvy o poskytování služeb)
- Smlouvy o koupi nemovitostí a smlouvy o získání časově omezených užívacích práv k nemovitostem (vyloučené dle německé úpravy, která zabsolutizovala národní úpravu týkající se timesharing – viz norma a příklad), úprava v ČR.

Pro tyto vyňaté smlouvy, stejně jako smlouvy, jejichž předmětem je pouze pronájem, bez dalších služeb, se právo rozhodné určí dle čl. 3 a 4. V první řadě tedy právo stranami zvolené, jinak právo nejužšího spojení. Použití norem takto určeného práva může být odmítnuto pouze za předpokladu, že je toto použití zjevně neslučitelné s veřejným pořádkem země, v níž má soud sídlo (čl. 16 ŘÚ) – nebo podle čl. 7 ŘÚ (imperativní ustanovení práva země, s níž věcné okolnosti úzce souvisí, mají-li být tato ustanovení použita bez ohledu na aplikovatelné právo).

Ad. 2) Účel smlouvy

O spotřebitelskou smlouvu se jedná jen tehdy, nebyla-li uzavřena s obchodní či profesní motivací. Smlouva tedy musí sloužit osobním či rodinným účelům. Jestliže byla smlouva uzavřena částečně v rámci profesní či obchodní činnosti a částečně mimo tento rámec, je potřeba posoudit, která z obou motivací převažuje. Pod čl. 5 ŘÚ by spadala jen tehdy, pokud by byla uzavřena převážně bez profesní motivace. Vždy je potřeba zohlednit, zda druhá strana věděla či měla vědět o tom, že se smlouva uzavírá pro osobní či rodinné účely.

Pokud např. německý provozovatel galerie objedná obraz u svého anglického partnera, s nímž běžně obchoduje, ale v tomto případě nehodlá obraz jako obvykle prodat, ale věnovat své dceři jako svatební dar, nemůžeme od prodávajícího rozumně očekávat, že vytuší rozdíl a

bude kupujícího v tomto případě považovat za spotřebitele. Museli bychom tedy chránit dobrou víru prodávajícího a na tuto kupní smlouvu aplikovat VÚ.

Druhá smluvní strana však vždy musí jednat jako podnikatel, neboť na smlouvy mezi spotřebiteli se úprava v ŘÚ nevztahuje. Nebylo by ji možné aplikovat ani tehdy, pokud by spotřebitel prodával věc ze svého osobního vlastnictví a kupujícím by byla osoba sledující podnikatelský účel.

Ad. 3) Způsob uzavření smlouvy

Minimální standart ochrany spotřebitele je zajištěn jen tehdy, pokud byla smlouva uzavřena za splnění následujících podmínek:

1. uzavření smlouvy v této zemi předcházela nabídka určená výslovně spotřebiteli nebo reklama a spotřebitel v této zemi uskutečnil všechny nezbytné úkony směřující k uzavření smlouvy.

Pojem „všechny nezbytné kroky“ zahrnuje všechny písemné projevy či jiné projevy vůle, které reagují na nabídku a směřují k uzavření smlouvy. V těchto situacích byl prodávající ten aktivní, který podněcuje kupujícího ke koupi zboží. Proávající musí podniknout jisté kroky: reklama v tisku, rozhlas, televizi, divadle, katalogy, letáky rozdávané osobami, využití služeb obchodního zástupce, zprostředkovatele.

Musí reklama přímo cílit na spotřebitele v jiném státě, nebo postačuje i nepřímý dopad? A co situace, kdy náhodou narazím na reklamu na internetu, jen tím, že otevřu určitou stránku? Dá se říci, že pokud někdo využívá prostředky moderní komunikace a reklamuje na internetu, těží z toho, že je jeho reklama celosvětově přístupná a musí za to tedy i nést následky. Proto i bez vztahu příčinné souvislosti by osoba v postavení spotřebitele měla mít zachovaný standart ochrany dle čl. 5 ŘÚ. Stačilo by, aby ve státě obvyklého sídla spotřebitele byla reklama dostupná.

2. druhá strana nebo její zmocněnec obdrželi objednávku od spotřebitele v této zemi.

Tento bod se zčásti kryje s bodem č. 1. Je však širším: Vztahoval by na případy, kdy by prodávající reklamoval zboží ve státě obvyklého bydliště spotřebitele, ale spotřebitel se rozhodl k jeho objednání v zahraničí (např. na studijním pobytu, dovolené) a učinil všechny potřebné kroky v zahraničí. Dále se vztahuje i na situaci, kdy prodávající nepropagoval zboží v zemi obvyklého pobytu spotřebitele ve smyslu bodu č. 1, ale má zde svého zástupce, který obdržel od spotřebitele

objednávku zboží. Zmocněncem, či zástupcem by měla být každá osob jednající jménem prodávajícího.

3. smlouva je smlouvou o koupi zboží a spotřebitel cestoval z této země do jiné země, kde učinil svou objednávku, jestliže byla tato cesta organizována prodávajícím se záměrem podnítit spotřebitele ke koupi.

Zde se jedná o klasickou koupi zboží to na nákupních výletech. Požadavek, aby byla cesta organizována prodávajícím je potřeba vykládat extenzivně – stačí tedy, aby uzavřel smlouvu s přepravní společností, nebo se jinak na organizování tohoto výletu podílel.

Jednotlivé možnosti jsou alternativami, a stačí proto naplnění jen jedné z nich. Všem těmto podmínkám je společné, že prodávající byl aktivně činný ve státě obvyklého bydliště spotřebitele a uzavření smlouvy bylo reakcí spotřebitele na tyto propagační aktivity prodávajícího. Proto se říká, že se čl. 5 ŘÚ vztahuje na tzv. pasivního spotřebitele. Aktivním spotřebitelem by byl takový, který sám podniká aktivity, výjezdy do zahraničí a bez toho, aby byl přímo ovlivněn reklamou vyhledává prodávajícího. Aktivní spotřebitel není chráněn ŘÚ, ale protože směrnice o ochraně spotřebitele toto rozlišení nepoužily, budou chránit jak aktivního tak i pasivního spotřebitele.

2. 3. Volba práva

Strany si mohou zvolit právo pro smlouvu rozhodné, a to jakékoli. ŘÚ však stanovila omezení z důvodu nutnosti ochrany spotřebitele. Nesmí být zbaven ochrany, kterou mu poskytují imperativní ustanovení práva země, v níž má své obvyklé bydliště. Zvolené právo se tedy aplikuje jako takové i s jeho imperativními normami a jen imperativní ustanovení práva sídla spotřebitele, která byla vydána na jeho ochranu, mohou být za určitých podmínek brána v potaz.

- a) Jedná se o tzv. *favor consumptionis*. Rozhodné bude vždy to právo, které zajišťuje spotřebiteli výhodnější postavení.
- b) Vždy se budou aplikovat ustanovení toho právního řádu, jehož použití je pro spotřebitele výhodnější. Občas to může být problém určit: především proto, že výhody na jedné straně jsou často vyváženy nevýhodami v jiné oblasti. V tomto ohledu můžeme aplikovat následující zásady:

- Za výhodnější se považuje ten právní řád, který v případě soudních sporů rozhoduje v konkrétních případech ve prospěch spotřebitele.
  - Teorie „Jak – tak“, nebo taky „rozinková teorie“: Spotřebitel se může vždy odvolat na právo svého obvyklého pobytu, i když jsou některé otázky upraveny zvoleným právem (právem nejužšího spojení) výhodněji. Jde tedy o tzv. „*pro spotřebitele co nejvýhodnější přístup (more favorable rule-approach)*“ a nikoli pouze o „*lepší přístup (better law-approach)*“.
- c) Čl. 5 odst. 2 zajišťuje spotřebiteli pouze aplikaci kogentních norem vydaných za účelem jeho ochrany. Tedy nikoli všech kogentních norem práva státu obvyklého bydliště spotřebitele, ale jen jejich skupiny. Obecné imperativní normy by se daly zohlednit jen prostřednictvím aktivního a pasivního veřejného pořádku (čl. 7 a čl. 16 ŘÚ).

2. 4. Nezvolí-li strany právo

Rozhodné bude právo obvyklého bydliště spotřebitele – je-li domicilován (usídlen) v EU pak i evropský standart, je-li mimo – pak toto právo. Jeho účinky možno korigovat pomocí výhrady veřejného pořádku. Zákodárce vyšel z předpokladu, že spotřebitel zná své právo nejlépe a je tedy i s největší pravděpodobností schopno jej ochránit. Není-li tomu tak, může spotřebitel max. zažalovat v druhém ze států a doufat buď v to, že soud použije právo sídla strany poskytující charakter. plnění (EU standart) nebo v použití výhrady veřejného pořádku.

Příklad: Objedná-li si rumunský spotřebitel zboží od německé firmy, měl by zažalovat v Rumunsku a navrhnout zde použití práva sídla strany poskytující charakter. plnění (EU standart). Pokud totiž zažaluje v Německu, budou soud na základě čl. 5 odst. 3 ŘÚ aplikovat právo státu obvyklého pobytu spotřebitele (rumunské), které nemusí obsahovat možnost odstoupit bez negativních následků od smlouvy.

2. 5. Forma smlouvy: čl. 9 odst. 5 ŘÚ se řídí právem místa obvyklého bydliště spotřebitele. Obecná kolizní úprava formy smluv se nepoužije.

3. Nařízení Řím I a ochrana spotřebitele

Úprava spotřebitelským smluv obsažená v Římské úmluvě se již delší dobu ukazovala jako nevyhovující a nereagující na měnící se společenské poměry. Římská úmluva byla často kritizována pro kritéria, na jejichž základě je ochrana poskytována (naplnění trojprvkové definice spotřebitelské smlouvy). Podmínky aplikace obsažené druhém v odstavci čl. 5 již nebyly schopny reagovat na pokrok v oblasti uzavírání smluv. Ve většině případů vyžadovaly určení „místa“, např. kam byla zaměřena reklama, kde byly podniknuty kroky k uzavření smlouvy apod. Uzavřením smlouvy přes internet byla ovšem tato lokalizace vyloučena a efektivní použití ochrany poskytované čl. 5 téměř znemožněno.

Problémem se také stalo odlišné znění čl. 5 ŘÚ a čl. 15 Bruselského nařízení¹, které v soudních sporech často vedlo k aplikaci odlišného procesního a hmotného práva.

Dalším problémem byla skutečnost, že čl. 5 chránil pouze pasivního spotřebitele. Aktivní spotřebitel, který cestoval ze země svého obvyklého pobytu do jiného státu a zde nakupoval zboží či služby, mohl využít maximálně ochrany čl. 7 ŘÚ, popřípadě směrnic na ochranu spotřebitele.

Kritizována byla také existence Římské úmluvy na straně jedné a celé řady směrnic na ochranu spotřebitele na straně druhé. Směrnice vždy upravují jen určitý aspekt ochrany spotřebitele, stanovují pouze minimální úroveň ochrany spotřebitele a umožňují státům přijmout přísnější úpravu. Konkrétní úroveň ochrany spotřebitele se proto stát od státu liší. Bylo vyzdvihováno, že paralelní existence obou institutů přispívá k nepřehlednosti spotřebitelské ochrany.

3.1. Nařízení Řím I

Nařízení Řím I mělo původně veliké ambice na přinesení nové úpravy spotřebitelských smluv, která by lépe reagovala na uvedené problémy. Postarala se o ně zejména Evropská komise, která přišla s odvážnými změnami. Dle návrhu Komise se uvažovalo o tom, že rozhodným právem pro spotřebitelské smlouvy mělo být pouze právo obvyklého pobytu spotřebitele. Výjimka z aplikace práva obvyklého pobytu spotřebitele měla být možná, pokud podnikatel neznal místo spotřebitelova obvyklého bydliště a tato neznalost není způsobena jeho nedbalostí. V návrhu se také výslovně uvádělo, že za spotřebitele se považuje pouze fyzická osoba. Spotřebitelská smlouva byla nově definována zejména poukazem na její účastníky (spotřebitel a podnikatel), a dále účelem jejího uzavření. Nebyl již požadován

---

¹ Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

specifický předmět smlouvy (dodání zboží či služeb). Nová spotřebitelská ochrana se měla (bez bližšího odůvodnění) vztahovat jen na spotřebitele domicilované v rámci ES.

Přibližně po dvou letech se k návrhu Komise oficiálně vyjádřil Evropský parlament² a zveřejnil svůj pozměňovací návrh. Ustanovení o ochraně spotřebitele je zde obsaženo v čl. 6. Na místo čl. 5 bylo vloženo ustanovení regulující smlouvy o přepravě zboží. Na první pohled se znění předložené Evropským parlamentem zcela odlišuje od znění návrhu Komise. Změny provedené Evropským parlamentem se dají shrnout takto:

- Zjednodušení formulací (mimo jiné i díky její známosti z Bruselského nařízení)
- Formulace podmínek aplikace nyní přesně kopíruje znění čl. 15 odst. 1 písm. c) Bruselského nařízení
- Znova je umožněna volba práva s tím, že spotřebiteli je zajištěna aplikace vnitrostátně kogentních norem státu jeho obvyklého pobytu
- Rozšíření skupiny smluv, které jsou z oblasti spotřebitelské ochrany vyloučeny
- Odstranění nadbytečné a matoucí výjimky neznalosti bydliště spotřebitele
- Vypadlo omezení na spotřebitele ze členských států

3.2. Výsledná podoba nová úpravy spotřebitelských smluv:

Spotřebitelská smlouva je definována poukazem na její účastníky (spotřebitel a podnikatel), aniž by byl požadován specifický předmět smlouvy (dodání zboží či služeb). Touto formulací dochází k rozšíření aplikačního rozsahu čl. 6 na oblasti, které doposud nebyly zahrnuty, např. půjčky a úvěry, které nesouvisí s dodáním zboží nebo služeb nebo timesharingové smlouvy.

Dále je potřeba podotknout, že za spotřebitele je považována výslovně pouze fyzická osoba, čímž jsou odstraněny pochybnosti o tom, zda se mohou spotřebitelské ochrany dovolat i osoby právnické.³

Výsledná verze nařízení Řím I definitivně ustoupila od použití podmínek aplikace známých z čl. 5 odst. 2 Římské úmluvy (typ smlouvy, účel, způsob uzavření). Nařízení Řím I podobně jako čl. 15 odst. 1 písm. c) Bruselského nařízení, staví na kritériu „zaměření podnikatelské činnosti do státu obvyklého pobytu spotřebitele, do jejíhož rozsahu musí smlouva spadat“. Kritérium „zaměření podnikatelských aktivit“ mělo podnikatelům umožnit vyhnout se

---

² Pozměňovací návrh Evropského parlamentu ze dne 29. 11. 2007

³ Comments on the European Commission's Proposal for Regulation of the EP and the Council on the law applicable to contractual obligations (Rome I), Max Planck Institute for Comparative and International Private Law, In: *RabelsZ*, Bd. 71 (2007), s. 225-344, str. 271 an.

právním řádům některých zemí tím, že omezí své podnikatelské aktivity pouze na země vybrané. Současně mělo být použitím tohoto kritéria reagováno na rozšiřující se elektronické obchodování a jiné metody obchodování na dálku.

Rozhodným právem pro spotřebitelské smlouvy dle návrhu představeného Komisí mělo být v první řadě právo obvyklého pobytu spotřebitele. Komisi se nepodařilo prosadit, aby se spotřebitelské smlouvy řídily pouze právem obvyklého pobytu spotřebitele. Na popud Evropského parlamentu byla do odst. 2 včleněna omezená možnost volby práva. V důsledku této omezení volby nesmí být spotřebitel zbaven ochrany, kterou mu poskytují ustanovení právního řádu, od nichž se nelze smluvně odchýlit. Jinými slovy: volba práva je umožněna jen v rámci dispozitivních ustanovení práva jeho obvyklého pobytu.

V této souvislosti si dovoluji jednu malou poznámku: Dle původního návrhu Komise se spotřebitelské smlouvy měly řídit výhradně právem obvyklého pobytu spotřebitele. Evropský parlament si prosadil omezenou možnost volby práva. Ve své podstatě však mezi oběma možnostmi není rozdíl. I když je právo rozhodné autoritativně určeno, nic a nikdo nemůže stranám bránit, aby se odchýlily od dispozitivních norem určeného právního řádu dohodou (například výslovně jinou smluvní úpravou nebo smluvním odkazem na jiný právní řád, který se použije místo dispozitivních norem právního řádu spotřebitele). Tento postup byl možný bez ohledu na striktní úpravu zvolenou Komisí. Změna, kterou Evropský parlament prosadil, pouze výslovně zakotvila to, co již implicitně bylo možné.

4. Směrnice o ochraně spotřebitele

Práva spotřebitele nejsou řešena jen na úrovni kolizního práva, ale i přímo úpravou ve směrnících. Jejich cílem je zajistit určitý standart ochrany spotřebitele v rámci celého Společenství. Předmětem harmonizace je jen minimální standart – směrnice tak žádnému státu nezakazují přijmout přísnější národní úpravu. Příkladem tzv. „*klausule o minimální ochraně*“ je článek 8 Směrnice Rady 93/13/EHS.⁴ Protože se odlišuje standart ochrany spotřebitele stát od státu, stalo se přijetí unifikovaných kolizních norem se stalo nutností.

Ačkoli směrnice obsahují v první řadě především hmotněprávní úpravu vztahů, objevují se v některých směrnících i normy, které mají za úkol zajistit spotřebiteli unijní standart ochrany jeho práv i tehdy, pokud se na spotřebitelskou smlouvu aplikuje

---

⁴ „Členské státy mohou přijmout nebo ponechat v platnosti přísnější ustanovení slučitelná se Smlouvou v oblasti působnosti této směrnice, aby zajistily nejvyšší stupeň ochrany spotřebitele“.

mimoevropské právo. Jsou jimi tzv. *ochranná ustanovení směrnic*. V německé literatuře jsou známa pod pojmem *Drittstaatenklausel*. Příkladem by mohl být čl. 6 odst. 2 Směrnice Rady 93/13/EHS: „Členské státy přijmou nezbytná opatření pro zajištění toho, aby spotřebitel neztratil ochranu, kterou mu poskytuje tato směrnice, proto, že si zvolil právní předpisy třetí země jako právní předpisy vztahující se na smlouvu, jestliže smlouva úzce souvisí s územím členských států“.

K zohlednění ochrany spotřebitele v případě mezinárodních spotřebitelských smluv (neevropských) existují 3 přístupy:

- žádné zohlednění,
- *Drittstaatenklausel* pro případ, že strany zvolili mimoevropské právo,
- *Drittstaatenklausel* pro všechny případy aplikace mimoevropského práva.

Starší směrnice se této problematice nevěnovaly vůbec. Většina později vydaných směrnic zvolila druhý přístup, jen směrnice regulující timesharing vyzívá členské státy, aby chránili svou vnitrostátní úpravou spotřebitele také v případech, kdy se bez ohledu na volbu práva aplikuje právo neevropského státu.

Vztah Směrnic ES a ustanovení Římské úmluvy je řešeno čl. 20 ŘÚ: Přednost práva Společenství „Touto úmluvou není dotčeno použití kolizních norem pro smluvní závazkové vztahy ve zvláštních oblastech, které jsou nebo budou obsaženy v právních aktech orgánů Evropských společenství nebo ve vnitrostátních právních předpisech, které byly při provádění takových právních aktů harmonizovány“.

Přednost *Ochranných ustanovení* před ustanoveními Římské úmluvy neznamená neaplikovatelnost Římské úmluvy jako celku. Imanentním předpokladem zásady přednosti je především skutečný konflikt obou norem – konflikt působnosti čl. 5 Římské úmluvy a vnitrostátní podoby *ochranných ustanovení*⁵. Zatímco Římská úmluva vyžaduje pro svou aplikaci splnění přesně stanovených podmínek kontraktace (čl. 5 odst. 2), vnitrostátní podoby *ochranných ustanovení* obsažené ve směrnicích nic podobného nepožadují. Postačuje, pokud strany zvolily právo mimoevropského státu a pokud má smluvní vztah úzkou souvislost s územím Společenství (např. má-li tu spotřebitel domicil). *Ochranná ustanovení* v rámci svého věcného rozsahu chrání spotřebitele jak v případech, na něž se vztahuje také Římská úmluva, tak i v případech, na něž se Římská úmluva nevztahuje. V situacích, kdy by byly

---

⁵ Směrnice není přímo použitelná. Míří k členskému státu, který má povinnost ji převzít do vnitrostátního právního řádu. Jednotlivec se na tato ustanovení může dovolat až v jejich vnitrostátní podobě.

aplikovatelné oba druhy ochrany, přichází ke slovu zásada přednosti ochrany poskytnuté ochrannými ustanoveními.

Věcný rozsah *ochranných ustanovení* je však závislý na věcném rozsahu směrnic a je často úzce specifikovaný (smlouvy uzavřené na dálku, nepřiměřené podmínky ve spotřebitelských smlouvách apod.). *Ochranná ustanovení* se tak věnují jen otázce zachování evropské ochrany spotřebitele ve vymezené sféře. Nevěnují se již problematice obecnější, jako je např. forma smlouvy, pro niž bychom i nadále hledali kolizní normy v Římské úmluvě. Na tomto místě se nedá hovořit o konfliktu obou norem, ale o jejich smysluplném doplnění. Ke slovu vedle sebe přijde jak vnitrostátní podoba *ochranného ustanovení*, tak i jí neodporující ustanovení Římské úmluvy.

Díky omezenému věcnému rozsahu směrnic bude docházet ke vzniku řady situací, na něž *ochranná ustanovení* dopadat nebudou, avšak čl. 5 Římské úmluvy ano. Proto v otázkách nesplňujících aplikační předpoklady *ochranných ustanovení* (například díky neprovedené volbě práva, či volbě práva členského státu ES) se budou používat kolizní normy obsažené v Římské úmluvě. Zde ke vzniku konfliktu samozřejmě nedochází.

5. Bruselské nařízení

Spotřebitelským smlouvám je věnován čl. 15 a násl. nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „Bruselské nařízení“). Podobně jako i u ŘÚ se ochranná ustanovení bruselského nařízení použijí jen tehdy, pokud spotřebitelská smlouva splňuje požadavky dle čl. 15 bruselského nařízení. Je vhodné připomenout, že tyto podmínky se liší od podmínek požadovaných ŘÚ.

5.1. Rozsah působnosti nařízení

Určit mezinárodní pravomoc soudů dle Bruselského nařízení můžeme jen tehdy, má-li žalovaný domicil na území členského státu. V čl. 15 je tato podmínka připomenuta odkazem na čl. 4. Nemá-li, uplatňují se běžně pro určení příslušného soudu národní procesní normy. V zájmu efektivnější ochrany spotřebitele byla tato podmínka ve spotřebitelských smlouvách prolomena. Bruselské nařízení je tak aplikované i v případě žaloby proti prodávajícímu, který sice nemá na území smluvních států domicil, ale má zde svou **pobočku, zastoupení nebo**

jinou složku. Potom s ním v případě sporů vzniklých z činnosti těchto složek zacházeno, jako by měl na území smluvních států domicil.

Příklad: Ruská společnost má pobočku ve Frankfurtu a provozuje jejím prostřednictvím své obchody. Základem pro určení soudní příslušnosti bude nařízení, nikoli národní právo.

5.2. Spotřebitelská smlouva

Pojem spotřebitelské smlouvy je v rámci Bruselského nařízení definován autonomně, tedy odlišně od definice pojaté do ŘÚ. Pojmy použité v čl. 15 an. je potřeba vykládat autonomně ve smyslu evropského práva, bez ohledu na jejich národní definice.

Obdobně jako u ŘÚ se i zde musí jednat o smlouvu uzavřenou za soukromým účelem (nikoli obchodní či profesní). Sleduje-li smlouva současně soukromé i obchodní účely, bude za spotřebitelskou považována jen tehdy, pokud soukromý účel převažuje. Privilegován by měl být jen konečný spotřebitel, který uzavřel jeden za tří vyjmenovaných typů smluv, a stane se posléze osobně stranou sporu.

5.3. Konkrétní typy spotřebitelských smluv

a) Koupě movitých věcí na splátky:

Rozsah tohoto pojmu podléhá autonomní definici. Vztahuje se na movité věci – rozhodující je zde okamžik koupě (uzavření kupní smlouvy) zboží. Není rozhodující, zda bude posléze zabudována do stavby a stane-li se její nedílnou součástí.

Dalším rozhodujícím znakem je koupě na splátky. Stačí rozdělení celkové částky do dvou dílčích splátek, avšak zaplacení zálohy však není pro aplikaci čl. 15 dostačující.

b) Půjčka či úvěr určený k financování koupě zboží:

Jedná se o smlouvy, kdy za zboží neplatí přímo spotřebitel, ale od něj odlišná třetí osoba, a spotřebitel se zavázal k splácení této půjčky nebo úvěru. Podstatná je zde účelová vázanost půjčky na financování koupě movité věci. Není-li půjčka přímo účelově vázána, nebo je-li určena k financování služeb, nespadá smlouva o půjčce pod toto ustanovení.

U bodu b) není podstatné placení částky ve splátkách, může být vrácena i jednorázově.

c) Další spotřebitelské smlouvy:

Čl. 15 nařízení odkazuje v úvodu na čl. 4 s tím, že tento článek není na své aplikaci jakkoli dotčen. Žalovaná osoba by tedy měla mít domicil na území členského státu, kde ji hodláme žalovat, jinak nelze použít ustanovení Bruselského nařízení a musela by se příslušnost soudů tohoto státu určit dle jeho národních norem. Předpokládá se zde tedy dostatečně úzký vztah k území dotčeného členského státu. Pro aplikaci tohoto bodu jsou podstatné:

- Obchodní nebo profesní činnost ve státě domicilu spotřebitele. Smlouvy uzavřené mezi spotřebiteli sem nespádají. **nebo:**
- Obchodní nebo profesní činnost směřující do státu domicilu spotřebitele. Tímto bodem měla být ošetřena problematika elektronického obchodování, kdy ke koupi dojde jen kliknutím na příslušných stránkách, které se v podstatě nedá lokalizovat. Místo uzavření smlouvy tak ztrácí na významu. Co na internetu znamená „profesní činnost směřující do státu domicilu spotřebitele“ je otázkou. Mělo by stačit, pokud je možné objednat zboží bez omezení jistých států. Samotná přístupnost internetových stránek nestačí – musí také vyzívat k uzavření smlouvy a dále musí dojít k uzavření smlouvy na dálku – ať už jakýmikoli prostředky. Použití jazyk a měna, v níž se zboží platí, jsou bez významu.
- Uzavřená smlouva musí spadat do rozsahu zde provozovaných obchodních či profesních aktivit.
- Nepodstatné je místo uzavření smlouvy (přijetí nabídky či odeslání akceptace).

5.4. Mezinárodně příslušný soud pro spotřebitelské spory (čl. 16)

Má-li spotřebitel domicil na území Společenství, může podat žalobu v místě:

- kde má domicil prodávající nebo
- v místě svého domicilu,
- v místě, kde má druhá smluvní strana pobočku

Nemá-li spotřebitel domicil na území Společenství, může žalovat v místě, kde má domicil jeho smluvní partner. Nemá-li ani spotřebitel, ani jeho smluvní partner domicil na území Společenství, řídí se příslušnost dle národních norem.

Žaluje-li spotřebitel současně více smluvních partnerů, kteří jsou domicilováni na různých místech (státech), nezakládá žaloba proti jednomu i příslušnost pro další žaloby. Nicméně je tato úvaha nepodstatná, neboť spotřebitel může žalovat všechny najednou v místě svého domicilu.

Žalován může být jen v místě svého domicilu. Jiné možnosti (např. místo plnění) nám čl. 16 nařízení nenabízí.

5.5. Žaloba ve státě domicilu spotřebitele:

Pro určení místa, kde bude možno vznést žalobu proti spotřebiteli, je rozhodující domicil spotřebitele v okamžiku vznesení žaloby – tedy nikoli v okamžiku uzavření smlouvy. Okamžik uzavření smlouvy je rozhodný pro určení hmotného práva – pro použití kolizních norem ŘÚ.

Spotřebitel tak může svévolně přeložit své bydliště a ovlivnit tím i místo řešení budoucího sporu. Výjimkou: čl. 17 odst. 3 nařízení. Výjimkou z výše uvedeného pravidla je použití čl. 15 odst. 1. písm. c) „ve všech ostatních případech, kdy byla smlouva uzavřena s osobou, která provozuje profesionální nebo podnikatelské činnosti v členském státě, na jehož území má spotřebitel bydliště, nebo pokud se jakýmkoli způsobem taková činnost na tento členský stát nebo na několik členských států včetně tohoto členského státu zaměřuje, a smlouva spadá do rozsahu těchto činností.“

Zde je rozhodující okamžik uzavření smlouvy. Předpokladem pro tento postup však je, aby se nařízení jako takové vůbec aplikovalo. Jestliže tedy prodávající před vznesením žaloby zrušil svá sídla a pobočky na území Společenství a ukončil zde svou činnost, není již nadále možné postupovat podle nařízení a musela by být určena příslušnost dle národních norem.

5.6. Prorogace ve spotřebitelských smlouvách (čl. 17)

Regulace možnosti prorogace omezena za účelem ochrany spotřebitele. Odst. 1 čl. 17 chrání spotřebitele před prorogačními ujednáními, které by jej znevýhodňovaly – a to před vznikem sporu. Dojde-li k takovému ujednání po vzniku sporu, předpokládá se, že spotřebitel již dokáže s dostatečnou vážností posoudit svou volbu a její dopady. K ujednání tedy musí dojít po vzniku sporu! Prorogovat příslušnost soudů jiného státu je možné i tehdy, jedná-li se o čistě vnitrostátní vztah.

Odst. 2 čl. 17 je ustanovení, které zvýhodňuje postavení spotřebitele a umožňuje mu rozšíření možností, kde bude moci žalovat smluvního partnera. Připouští uzavření takových prorogačních ujednání, ne jejichž základě bude moci žalovat druhou smluvní stranu i na těch místech, k nimž neexistuje dostatečně úzký vztah ve smyslu čl. 16 odst. 1 nařízení. Taková ujednání jsou přípustná již před vznikem sporu.

Účelem odst. 3 tohoto ustanovení je ochrana smluvního partnera spotřebitele. Pravomoc soudů jednotlivých států se určuje dle domicilu spotřebitele v okamžiku vznesení žaloby (s výjimkou čl. 15 odst. 1. písm. c). Spotřebitel tak může libovolně přenést svůj domicil do jiného státu a ovlivnit tím i místo vedení budoucího sporu. Pro smluvního partnera je taková situace nepředvídatelná a jej znevýhodňující.

Pro ujednání ve smyslu čl. 3 je pro posouzení mezinárodní pravomoci rozhodující okamžik uzavření smlouvy, kdy obě smluvní strany mají domicil na území stejného státu a prorogují příslušnost soudů tohoto státu. Stačí, pokud zde má jeden obvyklé bydliště a druhý pobočku. Pojem „bydliště“ by měl být vykládám dle lex fori prorogati. Prorogační ujednání musí být také přípustné v souladu s právem státu, jehož pravomoc se proroguje.